

DR SNEŽANA GRK
DR DEJAN MOLNAR

Urednici

SVET I SRBIJA
VREME PROMENA

Beograd, 2017. godine

Urednici

**Dr Snežana Grk, naučni savetnik
Dr Dejan Molnar, docent**

Izdavač

**CID Ekonomski fakultet u Beogradu
Kamenička 6, Beograd**

Za izdavača

Prof. dr Branislav Boričić

Recenzenti

**Prof. dr Stevan Devetaković
Prof. dr Siniša Zarić
Prof. dr Aleksandar Živković**

Zahvaljujemo se Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije koje je finansirajući podržalo izdavanje ove monografije

Štampa

ČUGURA PRINT - Beograd

Tiraž

41

ISBN 978-86-403-1524-1

Stavovi izraženi u radovima objavljenim u ovoj monografiji pripadaju autorima i nužno ne odražavaju stav Ekonomskog fakulteta u Beogradu.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovano, presnimavano ili prenošeno bilo kojim sredstvom elektronskim, mehaničkim, za kopiranje, za snimanje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

PREDGOVOR

Imamo zadovoljstvo da Vam predstavimo naučnu monografiju radova "Svet i Srbija – vreme promena". Promene se događaju brzo i veoma često su sa neizvesnim ishodom. Stoga te promene treba permanentno pratiti kako bi se moglo na vreme reagovati i kako se ne bi previše zaostajalo za svetom. U ovom naučnom delu predočene su najznačajnije promene koje su se dogodile i koje se događaju u sferi ekonomije, društva i politike u svetu i u Srbiji. Strukturu monografije čine naučni radovi koji su povezani tako da predstavljaju jednu logičku celinu.

Rasvetljeni su događaji koji su u procesu previranja na svetskoj sceni. Ukazuje se na globalnu ekonomiju i geostrategije. Detaljno se analiziraju putevi izlaska iz ekonomske krize, sa posebnim akcentom na SAD i EU. Velika pažnja se poklanja Evropskoj uniji u kontekstu institucionalnih i ekonomskih promena, kao i odnosa sa velikim svetskim silama. Ukazuje se na novo ustrojstvo, sadašnje promene, zatim ekonomsko - političke igre i interese kojima se rukovodi svetska bezbednosna politika velikih sila, te implikacije po ukupan ekonomski odnosno čitav društveni napredak savremenog sveta.

Pored toga, istražen je politički i institucionalni okvir inkluzivnog rasta i razvoja u naprednim ekonomijama EU i manje razvijenim ekonomijama zemalja članica EU kao i u Srbiji. Analiza je utemeljena na empirijskim istraživanjima. Obrađen je problem klimatskih promena, izvršena njihova ekonomska evaluacija, prikazano i ocenjeno stanje u svetu i Srbiji, odnosno preporučeni poželjni pravci promena u skladu sa potrebama, i preuzetim obavezama iz ratifikovanih međunarodnih ugovora. Zatim, date su implikacije pojedinih rešenja na neophodna prilagođavanja u Srbiji. Veliki značaj kod privrednih promena i konkurentnosti ima intelektualni kapital. On je nosilac tih promena. Stoga je prezentirana različitost pristupa: od teorije ljudskog kapitala do analize uticaja na konkurentnost privrede Srbije. Ukazuje se na stanje i probleme digitalizacije. Analizira se uticaj digitalnih tehnologija na ekonomski razvoj nacionalne privrede na makro i mikro nivou, te na značaj digitalnih inovacija kao generatora novih znanja, rešenja i napretka. Nezaobilazna oblast su demografske promene. Stoga je istražena radna snaga i tržište rada u kontekstu demografskih promena u Srbiji. Ukazuje se na značaj

demografskih promena i njihovu složenost posebno u poslednjih deset do petnaest godina. Osvetljava se značaj socijalnih investicija, sa posebnim akcentom na prioritet investiranja u decu u najranijem uzrastu, sagledavajući različitost efekata u izabranim starosnim grupacijama. Tehnološki razvoj, nauka i obrazovanje sa sobom nose promene u domenu života i rada preko aplikacija. Ubrzana digitalizacija menja strukturu zaposlenih i drugačije strategijsko vođenje kompanija. Stoga je dat značaj četvrtoj industrijskoj revoluciji. Takođe su detaljno prezentirani prednosti i izazovi emisije i upotrebe inflacijom indeksiranih obveznica.

Zahvaljujemo svim autorima na originalnim i interesantnim naučnim radovima u kojima su istraživanja jako aktuelna.

Posebno zahvaljujemo Prof. dr Stevanu Devetakoviću, Prof. dr Siniši Zariću i Prof. dr Aleksandru Živkoviću na recenziranju ovog naučnog dela, koje je pred Vama.

Urednici

Dr Snežana Grk, naučni savetnik

Dr Dejan Molnar, docent

Beograd, septembar 2017. godine

SVET – VREME PREVIRANJA*

THE WORLD – THE TIMES OF TURMOIL

Dr Snežana Grk, naučni savetnik

Institut društvenih nauka, Beograd

Sažetak: *U ovome radu detaljno se analiziraju putevi izlaska iz ekonomske krize, sa naglaskom na Sjedinjenim Američkim Državama i Starom kontinentu. Pred Evropskom unijom su veliki izazovi budući da se suočava sa: razdruživanjem od jedne njene važne članice, problemom populizma, odnosima sa Amerikom i Rusijom, migrantskom krizom, terorizmom, ekonomijom i slabljenjem uticaja Unije u svetu. EU će preživeti velike turbulencije, ali je pitanje sa koliko članica i sa kakvom arhitekturom. Stoga je u ovome radu posvećen veliki značaj Brexit-u, Rimskoj deklaraciji i dezintegraciji u Evropskoj uniji. Spoljna politika EU nalazi se u zoni rizika. Velike svetske sile sada odmeravaju svoju moć. Među vodećim svetskim silama izraženo je preplitanje ekonomskih i političkih interesa. U pozadini saveza velikih sila stoje snažni nacionalni i egoistički interesi. Ekonomsko-političke igre velikih sila stavljaju bezbednosnu politiku u celome svetu na veliko iskušenje. Sve jače se čuje zveckanje oružja. I najmanji politički rizik može postati opasan i proizvesti nestabilnosti širokih razmera. Nastupilo je vreme kada se EU ne može više oslanjati na druge. Evropska unija garantuje razvoj i mir. Ali, ovo načelo može veoma lako biti narušeno. Ceo svet je u vrtlogu promena.*

Ključne reči : *izlazak iz ekonomske krize, efekat Brexit-a, Rimaska deklaracija, nacionalni interesi, spoljna politika, bezbednosna politika, vreme previranja.*

Summary: *This paper offers an in-depth analysis of the ways to exit the economic crisis, focusing on the United States of America and the Old Continent. Major challenges await the European Union, since it is facing the withdrawal of one of its significant members, the problem of populism, relations with America and Russia, the migrant crisis, terrorism, the economy and the weakening of the Union's influence in the world. The EU will experience great turbulences, but the question is with how many members and under what kind of architecture. Therefore, in this paper, great importance is placed on Brexit, the Rome Declaration and the disintegration in the European Union. The EU foreign policy lies in a risk zone. Leading world powers are now locking horns. There is an intertwining of economic and political interests among the world leading powers. Strong national and egotistical interests lie in the background of the alliances of the great powers. Economic and political games of the great powers are putting the security policy worldwide into grave temptations. Sabre rattling is heard louder and louder. Even the smallest political risk may become dangerous and lead to instabilities of wide ranges. There has come a time when the EU can no longer rely on others. The European Union guarantees development and peace. But this principle can be very easily disrupted. The whole world is in a vortex of change.*

* Ovaj rad je deo istraživanja na projektu *Modeliranje razvoja i integracija Srbije u svetske tokove u svetlu ekonomskih, društvenih i političkih gibanja*, evidencioni broj 179038, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Key words: *and expressions: exit from the economic crisis, the effects of Brexit, the Rome Declaration, national interests, foreign policy, security policy, times of turmoil.*

1. PUTEVI IZLASKA IZ EKONOMSKE KRIZE

Na Starom kontinentu ekonomsko stanje još uvek nije dobro. Još se u nekim državama osećaju posledice finansijske krize nastale krajem 2008. godine, kada je stvorena opšta panika. Stvorili su je pohlepni evropski bankari koji su nekontrolisano pokupovali američke “toksične” derivate. Tada se Evropa fokusirala na model štednje, po zagovoru nemačke kancelarke Angele Merkel (*Angela Merkel*). Lideri u Evropi zastupaju tezu da je trošenje države uz zaduživanje izuzetno rizično po dugoročnu stabilnost zemlje. Oni zastupaju školu po kojoj je štednja odnosno “stezanje kaiša” jedino rešenje za izlazak iz krize. Ali, mere štednje nisu dale očekivane rezultate. One su čak ugrozile Jug Evrope. Uprkos svim merama koje je Evropska centralna banka (ECB) do tada preduzimala, u Evropi se dogodila deflacija¹ i izostanak rasta kredita.

Suprotno ovakvom mišljenju lideri u Americi su prihvatili “*kejnzijansku*” školu koja zastupa tezu da u krizi država mora svojim deficitarnim trošenjem da pokreće ekonomiju. Zahvaljujući takvome mišljenju privreda SAD se brzo oporavila, što je osetilo i stanovništvo. Naime, u vreme kada je nastupijo “credit crash” ili “kreditni slom”, stanovništvo se našlo u situaciji da su ih dugovi pritisli, a prihodi smanjili, i morali su da vraćaju stare kredite a ne uzimaju nove. Efekat “kreditnog sloma” stvorio je opšti pad cena ili deflaciju. Model potrošnje je Ameriku izvukao iz krize. Američka ekonomija ne zavisi toliko od izvoza. Izvoz čini samo 13 posto bruto domaćeg proizvoda (BDP), naspram domaće potrošnje, koja ima udeo oko 68 odsto. Zahvaljujući ličnoj potrošnji², na koju su se SAD fokusirale, država je izašla iz ekonomske krize.

Tadašnji predsednik Barak Obama (*Barack Obama*) je upumpao veliki novac u ekonomiju i izvukao je iz recesije.³ Država se zadužila, trošila, pomagala bankama i industriji, subvencionisala usluge nekada

¹ Deflacija nije dobra zbog njenog negativnog efekta na ukupnu ekonomiju. Ona koči privredni rast, tako što realno povećava dugove, dodatno obeshrabruje zaduživanje i investicije, povećava realnu vrednost novca na štednji čak i kad je kamata nula, odgađa potrošnju. Negativni efekat deflacije osećaju pojedinci i zaposleni kroz još niže plate, i još veći rizik za radna mesta. Stoga je sprečavanje deflacije prvorazredni zadatak centralnih banaka, u sklopu njihovog održavanja stabilnosti cena i stabilnosti finansija u celini.

Videti: Snežana Grk, (2014), Recesija, deflacija i prinudna preraspodela dohotka, *Nacionalni interes*, 3/2014, X, 21, Institut za političke studije, Beograd, 173-200.

² Lična potrošnja oko 320 miliona Amerikanaca u ukupnim ekonomskim tokovima učestvuje sa 70 odsto.

³ Videti: Snežana Grk, (2013), Svet i Srbija – ekonomska i društvena gibanja, Monografija radova, *Svet i Srbija – dimenzije razvoja i integracija*, urednik dr Snežana Grk, Institut društvenih nauka, Beograd i Čigoja štampa, Beograd, str.11-37.

isključivo u privatnim rukama i napravila ogroman deficit uprkos liberalnom mišljenju da vlada ne sme da se meša u privredu. Kada se ekonomija oporavila država je počela da ubira veći porez pa je umanjila nedostatak novca u budžetu. Naime, sa oživljenom ekonomijom porasli su budžetski prihodi. Osim toga, Amerika se zaduživala veoma jeftino, jer su njene obveznice najsigurnije na svetu.

Za američki oporavak zasluge ima i politika *Federal Reserve Districts* (FED – *the Central Bank of the USA*). FED⁴ je držao osnovnu kamatnu stopu blizu nule. U fokusu FED-a su bili rizici koji prete Kini, ali generalno i tržištima u usponu, a čije posledice bi se mogle preliti na SAD. Uočen je značajan odliv kapitala iz ovih zemalja, i pritisak na devizni kurs, što je stvorilo zabrinutost u pogledu njihovog delovanja ubuduće. Potez američke centralne banke doprineo je ublažavanju zabrinutosti u pogledu odliva kapitala iz tržišta u razvoju, u trenutku kada je rast globalne privrede bio suočen sa usporavanjem.

Amerika je na dobroj ekonomskoj putanji, pre svega, zbog velikog tržišta, najprivlačnija je destinacija za strane investitore zbog sofisticiranog biznisa i pronalazaštva, ima najsavremeniju tehnologiju, ima prestižne univerzitete. Amerika ima najnižu stopu nezaposlenosti od avgusta 2007. godine⁵. A dolar je važna svetska valuta. Naime, 62 odsto rezervi svih centralnih banaka je u dolarima.

Dakle, investicije nisu problem u Americi, što nije slučaj sa Evropom a naročito sa eurozonom. Zbog toga, da bi podstakla investitore da ulažu u oživljavanje privrede eurozone, po prvi put od izbijanja ekonomske i finansijske krize krajem 2008. godine, Evropska centralna banka se odlučila za ubacivanje⁶ novih eura u eurozonu. Tako je “olabavila monetarne stege”, štampanjem 60 milijardi eura mesečno, ukupno 1.140 milijardi eura od početka marta 2015. do septembra 2016. godine, do kada

⁴ Videti: Snežana Grk, (2015), Svet i Srbija – ekonomski razvoj i integracije, Monografija radova, *Svet i Srbija – izazovi razvoja i integracija*, urednik Snežana Grk, Institut društvenih nauka, Beograd, str. 9-39.

⁵ Kao rezultat ekspanzije SAD-a, stopa nezaposlenosti u Americi je opadala tokom 2014. godine dostigavši nivo od 5,6 odsto. Izvor: https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publicacije/godisnji_makro_izvestaj, dostupno 20.08.2017.godine.

Nivo nezaposlenosti u SAD u 2014. godini je bio blizu pune zaposlenosti koja se smatra dosegnutom kada ova stopa dođe na pet procenata. Amerika je u toj godini smanjila nezaposlenost otvorivši 3,1 miliona novih radnih mesta. Iste godine stopa nezaposlenosti u EU iznosila je 11,4 odsto. U aprilu 2017. godine procenat nezaposlenih u SAD pao je na 4,4 posto što je najniže u poslednjih deset godina. Rezultat toga će biti blagi rast kamata i plata. Stopa nezaposlenosti u 28 zemalja EU u februaru 2017. godine je pala na 8 odsto, a to je najniža stopa od januara 2009. godine. Nezaposlenost u eurozoni u februaru 2017. godine pala je na 9,5 odsto, što je najniži nivo od maja 2009. godine. Međutim, ove cifra u EU i eurozoni skrivaju velike razlike u stopama nezaposlenosti među njihovim članicama. Izvor: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>, dostupno 20.08.2017.godine. <http://www.poslovni.hr/tag/zaposlenost-nezaposlenost>, dostupno 20.08.2017. godine. <http://rs.n1info.com/a239582/Biznis/Nezaposlenost>, dostupno 20.08.2017. godine.

⁶ Evropska centralna banka se za to odlučila 09.03.2015. godine.

je bilo planirano da traje štampanje eura. Odluka ECB je da štampane eure ulaže u kupovinu državnih obveznica članica eurozone (ali ne i Grčke). ECB je emitovanjem “elektronske gotovine” odnosno tim virtuelnim eurima najpre počela da kupuje nemački, italijanski, belgijski i francuski dug uobličeni u državne obveznice.

ECB je, sa višegodišnjim kašnjenjem, “prekopirala” meru američkog FED-a. FED je koristio “nekonvencionalne” mere “labavljenja” monetarne politike eng. “Quantitative easing” ili QE poznate pod nazivom “kvantitativno popuštanje”⁷. Ova mera se odnosila na kupovinu, a ne samo uzimanje u zalog, državnih i paradržavnih vrednosnih papira od banaka.

ECB je svoj QE provodila isključivo kroz programe dugoročnih pozajmica bankama. Ustvari, želela se oživiti privatna potrošnja pa je ECB dala novac bankama na trajno raspolaganje kako bi banke mogle dugoročno i jeftino kreditirati građane i kupovati druge vrednosne papire na tržištu, deonice i obveznice privatnog i javnog sektora. Međutim, evropske banke su radile suprotno. One su dobijeni novac skupljale⁸ na svojim računima u ECB. Stoga je stvoreno mišljenje da QE pogoduje isključivo bogatijima, a to su bankari i vlasnici deonica i obveznica. Zbog držanja i gomilanja novca u centralnoj banci predsednik ECB-a Mario Dragi (*Mario Draghi*) uveo je bankama kaznu. Banke su morale da ECB plaćaju kamatu od 0,3 posto, umesto da njima ona plaća makar i simboličnu kamatu. Tako je stvorena nezamisliva situacija u centralnom bankarstvu. Posle “kvantitativnog popuštanja” u dotada nezamislivom obimu uvedena je i dotada nezamisliva “negativna kamata”.

ECB nije bila izolovan slučaj sa uvođenjem “negativne kamate”. Posle nje, uvele su je i centralne banke Japana, Švedske, Švajcarske (čak minus 0,75 odsto) i Danske. O toj opciji razmišljale su i neke druge zemlje.

Mere ECB, usmerene ka pokretanju ekonomije odnosno investicionog ciklusa u eurozoni, doštampavanjem eura imale su za efekat veliki pad vrednosti eura⁹ na globalnom finansijskom tržištu. Ali, slab

⁷ Američki FED može kroz QE programe kupovati i obične državne obveznice kada im tržište prethodno obori cenu, tako da ih prema potrebi može koristiti i za “sterilizaciju” viška novca njihovom prodajom, pa na taj način može finansirati budžetski deficit i povećanu državnu potrošnju. Zahvaljujući tome što je FED zadnjih godina kvantitativno popuštanje vršio uglavnom kupovinom državnih obveznica, inflacija u SAD je počela da raste.

⁸ U januaru 2015. godine poslovne banke eurozone držale su u ECB-u nagomilanih 36,5 milijardi eura, a u decembru više od 196 milijardi eura.

⁹ Evropska valuta je tada pala na najniži kurs od septembra 2003. godine u odnosu na američki dolar. Vrednost je iznosila 1,0822. Izvor: Narodna banka Srbije, dostupno 10.03.2015. godine.

euro trebao je da pomogne ECB da poveća inflaciju i tako podigne cenu uvozne robe. Cilj ECB bio je inflacije "manje, ali blizu" dva posto na godinu¹⁰. Dug američkih kompanija je postao veći u eurima.

Evropa je bila u problemima jer je došlo do pada vrednosti akcija evropskih kompanija, a očekivane zarade od posedovanja obveznica pojedinih članova eurozone su jako opale. Celokupna situacija u eurozoni stavila je u nezavidan položaj ozbiljne investitore, budući da su se oni našli u dilemi da li uopšte učestvovati u kupoprodaji dugova monetarne unije, jer je velika neizvesnost profita. Dilema i obazrivost investitora da li da ulažu svoj novac na problematično tržište je sasvim opravdana. Investitori pronalaze mesta gde će moći da oplode svoj kapital. Na primer, u akcije i obveznice sa dolarskom osnovom, jer je prinos neuporedivo veći nego kod nemačkih državnih obveznica¹¹. Tako se kapital iz Evrope seli u SAD. Taj trend će se nastaviti, jer kapital traži sigurnost.

Na Starom kontinentu deo država je prezadužen. Za najteže krizom pogođene zemlje oprost dugova ne rešava problem. Ali bez oprosta dugova nije lako doći do bilo kojeg drugog rešenja. Na prvi pogled rešenje dužničke krize znači da se dugovi jednih prebacuju drugima. Pa ipak, to je dosta komplikovano. A ako se to ne uradi urušavaju se institucije koje čuvaju funkcionisanje privrede. Veoma je komplikovano i teško doneti zajedničku odluku o pronalaženju dobrog rešenja kada su same zemlje unutar eurozone podeljene. Dok se jedne pridržavaju štednje, druge izbegavaju rezove i protive se štednji. To produbljuje i produžava ekonomsku krizu u Evropi. Evropa da bi izašla iz krize mora početi da se menja. I to ne samo njezin Jug. Treba menjati model izlaska iz krize. Model stroge štednje ne daje zadovoljavajuće rezultate. Štednju treba kombinovati sa strukturnim reformama. Pored ekonomskih reformi i odluka važne su i političke reforme i odluke.

Napomena: Kada je prvi put euro bio pušten u opticaj, a to je bilo 1999. godine, on je vredeo 1,1789 američkih dolara. Inače, euro i dolar su poslednji put, pre skoro 13 godina, imali izjednačen paritet, i to je bilo vrlo kratko. A vrhunac pariteta euro dolar dostignut je u aprilu 2008. godine kada je iznosio 1,6 dolara.

¹⁰ Za stabilnost finansija u celini potrebna je inflacija između jedan i tri posto na godinu.

¹¹ Prinos na desetogodišnje nemačke državne obveznice je oko 0,23 odsto, dok je na američke trezorske zapise oko dva odsto. To je najveći gep od 1989. godine.

2. BREXIT, RIMSKA DEKLARACIJA I DEZINTEGRACIJA U EVROPSKOJ UNIJI

Ujedinjeno Kraljevstvo 1945. godine uspelo je ostati jedna velika evropska sila između Vašingtona (*Washington*) i Moskve (*Moscow*). Još 1948. godine političar Vinston Čerčil (*Winston Churchill*) je isticao važnu ulogu Ujedinjenog Kraljevstva u svetu, ali je govorio i o potrebi stvaranja ujedinjene Evrope. U Evropi je Velika Britanija bila najmoćnija država, i htela je zadržati svoj uticaj u svetu – ali svet se brzo menjao, pa se i Ujedinjeno Kraljevstvo moralo prilagođavati promenama koje su se dešavale u važnim svetskim državama. Dobre odnose je uvek imala Velika Britanija sa Sjedinjenim Američkim Državama, ali su se Britanci morali jače povezivati s integracijama koje su se u Evropi odvijale, pošto su želeli zadržati status najmoćnije države i tako imati uticaj na Starom kontinentu. Kada je ideja zajedničkog evropskog prostora postala stvarnost, želja Britanaca da se uključe u Evropsku ekonomsku zajednicu trajala je deset godina¹². Godine 1973. Britanija je zajedno sa Danskom i Irskom ušla u Evropsku ekonomsku zajednicu.

Međutim, ulazak Britanije u zajednicu imao je od početka prilično poteškoća. Shvatanjem zajednice kao grupe država i samostalnih mehanizama podrazumevalo je pristajanje i odbijanje pojedinih uslova koje je zajednica nametala. Činjenica je da su Britanci bili nezadovoljni članstvom u Uniji, ali je Ujedinjeno Kraljevstvo gradilo veze sa Unijom četrdeset i tri godine, koliko su se u njoj zadržali. Na referendumu Bregzit (*Brexit*) o članstvu Ujedinjenog Kraljevstva u Evropskoj uniji 2016. godine se glasalo ne samo o Evropi, nego više o engleskom identitetu.

Premda je ishod referenduma bio izlazak Britanije iz EU, on je takođe pokazao velike podele u društvu. Škotska kao sastavni deo Ujedinjenog Kraljevstva želi da ostane u Uniji, a takođe i Severna Irska¹³. U svetlu dubokih unutrašnjih podela u Velikoj Britaniji naglašene su razlike između ruralnog i urbanog stanovništva, mladih i starih, kao i unutar političkih stranaka. No, napuštanje Unije i izražene podela u društvu, Veliku Britaniju neće učiniti slabom i siromašnom. Ali je bitan upozoravajući ishod referenduma. On je pokazao kulminaciju nezadovoljstva razvojem EU kao kluba razvijenih i demokratskih zapadnoevropskih država. Bregzit je poslao jasan signal da se nešto mora popraviti u EU.

¹² Francuzi su dva puta, i to 1963. i 1967. godine, blokirali britansko članstvo zbog uloge Londona koji se postavljao kao posrednik između Vašingtona i Evrope.

¹³ U pokrajini je 57 posto stanovništva glasalo za ostanak u EU.

U Rimu 25. marta 2017. godine, lideri EU obeležili su 60. godina od potpisivanja prvih rimskih ugovora. Ti prvi rimski ugovori bili su temelji Evropske ekonomske zajednice i Evropske zajednice za atomsku energiju. Iz njih je stvorena Evropska unija. U martu 2017. godine 27 lidera su objavili deklaraciju o budućnosti EU. Ujedinjeno Kraljevstvo nije učestvovalo u kreiranju budućnosti EU, zbog napuštanja Unije. Stoga su okupljeni lideri imali potrebu da pošalju poruku iz Rima o postojanju zajedništva 27 država. Cilj je bio da se potpisima lidera potvrdi jedinstvo i opstanak EU, budući da nekim od članica ozbiljna pretnja postaje rastući populizam i nacionalizam.

U Rimskoj deklaraciji se navodi sledeće. Da su lideri Unije odlučili učiniti EU jačom i otpornijom, pa je potrebno pokazati još veće zajedništvo i solidarnost među državama članicama. Jedinstvo je nužnost, a ne opcija. Individualno, pojedine članice bi ostale marginalizovane od globalnih dinamika. Ujedinjene države članice imaju veće šanse uticati na globalnu dinamiku i braniti njihove zajedničke interese i vrednosti.

U ovoj deklaraciji je akcenat stavljen na mogućnost “dvobrzinske Evrope”. To znači da neke države mogu kako se navodi da sarađuju u promociji zajedničkih ciljeva, uz razumevanje da “neke od država mogu delovati brže, bliže i dalje u nekim područjima”¹⁴, ostavljajući otvorena vrata onima koji se žele približiti kasnije. Potrebno je čuvati integritet jedinstvenog tržišta, Schengenske zone i EU kao celine, koja je nepodeljena i nedeljiva unija, “koja deluje zajedno kad god je moguće, a u različitim brzinama i intenzitetu kad je nužno”¹⁵.

Ovakvim porukama se, zapravo, želi u budućnosti izbeći blokada EU, ne čekajući da se sve države slože oko nekih pitanja. Pa ipak, evropski lideri kao da “žmure” pred činjenicom da su i do sada postojali neki segmenti evropske integracije u kojima su neke države uključene, a neke nisu. Naime, sve države nisu u Schengenu i eurozoni. Rimski deklaracija se, takođe, može posmatrati i kao dokument koji dovodi do podele na države evropske jezgre ili centra, zatim države drugog kruga, a možda i trećeg koji bi bio periferija EU.

Svako ima svoje mesto u mikrokosmosu, bilo da je reč o višebrzinskoj Evropi, asimetričnoj Evropskoj uniji, zemljama stare i nove

¹⁴ The Rome Declaration – Consilium – Council of the European Union
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25-rome-declaration>

¹⁵ The Rome Declaration – Consilium – Council of the European Union
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25-rome-declaration/>

Evrope. Stare zemlje EU su Francuska, Nemačka i zemlje Beneluxa. Te zemlje su jezgra Evrope. One bi se čvršće povezale, najverovatnije federalno. Sve ostale zemlje bile bi bliže ili dalje periferije.

Evropski lideri koji zagovaraju dublju integraciju jezgre ističu kako će se poštovati načelo supsidijarnosti prema kojem će "EU biti velika u velikim i mala u malim stvarima"¹⁶, dozvoljavajući državama da samostalno deluju kad god je to lakše, a zajedno kada je to nužno na nivou EU.

Međutim, neke države članice EU se žestoko protive stavovima koji su izneti u Rimskoj deklaraciji. Najoštrij kritičari Evrope u dve brzine su Višegradska skupina (Poljska, Češka, Mađarska i Slovačka). Oni se protive stvaranju članica drugog reda. Zemlje Višegradske skupine su usvojile zajedničku deklaraciju¹⁷ u kojoj se zalažu za "nužnu fleksibilnost" u integraciji kako bi se očuvala ravnopravnost država članica.

Ukoliko dođe do podele unutar EU – proces dezintegracije je izvestan. Zapravo, bio bi doveden u pitanje prosperitet celog kontinenta, kao i proširenje Unije kojoj se nadaju neke zemlje zapadnog Balkana. Trenutno proširenje ne spada u prioritete Bruxellesa.

Za Evropsku uniju daleko važnije pitanje od proširenja jeste – kako će proći razdruživanje sa Velikom Britanijom. Tereza Mej (*Theresa May*) je podnela zahtev za razdruživanje od EU 29. marta 2017. godine i time je zvanično pokrenula član 50. Lisabonskog ugovora. Pokretanje člana 50. Lisabonskog ugovora i službeno počinje postupak raskida veza i definisanje budućih odnosa između Ujedinjenog Kraljevstva i 27 država Evropske unije. Član 50. glasi da ako jedna od članica EU odluči napustiti Uniju, ona mora obavestiti Evropski parlament i o svom odlasku sa članicama EU voditi pregovore pri čemu ima rok od dve godine kako bi postigla dogovor, osim ako se sve članice slože sa njenim zahtevom da se, po potrebi, taj rok produži.

Pregovori bi trebali da budu završeni do jeseni 2018. godine, a krajem marta 2019. godine Ujedinjeno Kraljevstvo bi službeno napustilo Evropsku uniju. Sam proces pregovora biće težak. Razdruživanje će biti složeno. Tek treba definisati uslove razlaza. I premda sa žarom američka administracija podržava izlazak Velike Britanije iz evropske porodice, za Britance je važno da zadrže spone sa EU, odnosno da nastave robnu

¹⁶ Isto

¹⁷ Višegradska skupina donela je deklaraciju pod nazivom *Unija djelovanja i povjerenja* i podnaslovom *Doprinos rimskoj deklaraciji iz 2017. godine*. <http://www.hrvatski-fokus.hr>Vanjska-politika>, Mart 10, 2017

razmenu sa članicama Unije. U EU ide čak 48 odsto britanskog izvoza. Sada će Britanci morati da traže nove partnere. Zato im je veoma važno da osiguraju trgovinski sporazum sa EU. Rezultati pregovora o trgovinskom sporazumu uticaće na britansku agronomiju, industriju, uključujući farmaceutsku i automobilsku.

Ujedinjeno Kraljevstvo će imati i drugih implikacija zbog odlaska iz Unije.

Prvo. Na bazi ranijih dogovora Britanija se obavezala da će isplatiti dugovanja evropskom bloku. Procena je da će Britanci za to platiti 60 milijardi eura¹⁸. Britanija to mora platiti bez obzira na to što će u međuvremenu napustiti Uniju. Dakle, ako Velika Britanija izađe iz EU 2018. godine, onda bi obaveze trebalo plaćati do 2023. godine, kada bi se trebale zaključiti obaveze iz zadnje godine članstva. Međutim, veoma je teško proceniti, odnosno dati pouzdaniju računicu, koliko će to zaista Britance koštati. Evo zašto. U međuvremenu bi i Britanski korisnici EU sredstava mogli nastaviti koristiti te fondove. Velika Britanija računa i na odbitak zbog suvlasništva koje kao država članica ima na zajedničku imovinu EU. To su prvenstveno vrednosni papiri u Evropskoj investicionoj banci.

Drugo. *City of London Corporation* je telo koje upravlja finansijskim središtem Londona, i od izuzetne važnosti je za britansku ekonomiju ali i za celu Evropu. London je bio globalno finansijsko središte. Sada će lideri EU zatražiti disperziju finansija na druge lokalitete. Tada *City* više ne bi bio toliko značajan, a Britanija bi zbog toga trpela posledice. To bi se u izvesnoj meri odrazilo i na neke članice EU. Zato je za Britaniju važno da obezbedi povlasticu za finansijsko središte *City* koja bi dozvolila britanskim bankama da bez ograničenja trguju sa ostalim evropskim bankama.

Treće. Nekretnine će rapidno gubiti na vrednosti. Naime, posledice razdruživanja Velike Britanije od EU značajno će osetiti vlasnici kuća i stanova u Britaniji.

Međutim i Evropska unija dosta gubi zbog izlaska Velike Britanije iz Unije. Britanskim izlaskom Evropska unija gubi 17 odsto BDP-a, i skoro četiri procenta svetskog trgovinskog "kolača". Pored toga, negativne efekte će osetiti i siromašne članice Unije. Izlazak Velike Britanije iz EU ima direktno negativan efekat na dva područja koja su ekonomski i

¹⁸ Izvor: Augustin Palokaj, (2017), Britanska rastava na Evropski način, *Globus*, broj 1369, 03.03.2017., str. 58.

društveno najvažnija. Jedan negativni efekat odraziće se na slabljenje evropskih finansijskih fondova preko kojih su Velika Britanija i druge bogate članice EU izdašno poticale razvoj siromašnih članica. Drugi negativni efekat nastupiće zatvaranjem ili znatnim ograničavanjem pristupa radnika britanskome, a posle i drugim tržištima rada.

Od strane britanske vlade se najavljuju radikalni potezi, koji pre svega podrazumevaju drastično smanjenje zapošljavanja i otežani boravak stranih državljana na Ostrvu. Oštar zaokret udesno znači najrigorozniju kontrolu stranaca koji ulaze, studiraju ili hoće da rade u Velikoj Britaniji. London planira da zaoštiri ulazak i smanji broj migranata koji dolaze na Ostrvo. Nije isključena mogućnost da će britanski model ograničavanja pristupa svom tržištu rada slediti i druge zapadne države. Zapadne države bi zatvorile svoja tržišta rada kako bi sprečili širenje nezadovoljstva Unijom i zahteve da i druge članice krenu putem napuštanja Evropske unije.

3. SPOLJNA POLITIKA EVROPSKE UNIJE – U ZONI RIZIKA

Spoljna politike EU nije dobra i mogla bi u dogledno vreme imati pogubne posledice za ceo region. Za aktuelnu spoljnu politiku odgovornom se smatra prvenstveno Nemačka, koja nakon izlaska Velike Britanije postaje najvažnija članica i istovremeno politička vladarica Evropske unije. Mada se i Francuska bori za tu premoć. Jedinstvo EU ne može se zamisliti ako na spoljnoj politici ne rade zajedno Nemačka i Francuska, uz uvažavanje i ostalih članica Unije. Nemačka i Francuska će u narednih nekoliko godina definisati i smer kojim će ići EU. Evropa je svima zajednička sudbina.

Nemačka je sada usredsređena na privrednu saradnju na Balkanu. Nemačka kancelarka Angela Merkel je još u avgustu 2014. godine pokrenula proces za privrednu saradnju na Balkanu, poznat kao "Berlinski proces". Od tada su se lideri Zapadnog Balkana sastali u Beču 2015. godine i Parizu 2016. godine. Cilj ovog procesa je pospešivanje regionalne saradnje, a zatim i približavanje zemalja jugoistočne Evrope Evropskoj uniji.

Na samitu "Berlinskog procesa" koji je održan 12. jula 2017. godine u Trstu (*Trieste Summit 2017 – Western Balkans*) učestvovali su nemačka kancelarka Angela Merkel, francuski predsednik Emanuel Makron

(*Emmanuel Macron*), zatim lideri Italije, Austrije, Hrvatske, Slovenije i šest premijera iz regiona. Šest država Zapadnog Balkana koje čekaju za članstvo u EU dogovorile su se da će intenzivirati međunarodnu saradnju u cilju boljih priprema za buduću integraciju u EU.

EU je obećala više novca i nekih konkretnih projekata na području infrastrukture i komunikacija. Međutim, problemi sa kojima se zemlje suočavaju u internim granicama, kao i eksternim odnosno među sobom, su fundamentalni i preozbiljni da bi se mogli rešavati dogovorenim finansijskim sredstvima. Isto tako, EU toleriše autokratsko ponašanje političara koji su na vlasti. Autokratsko ponašanje političara i privredna stagnacija u nekim državama vode ka još većem siromaštvu i nezadovoljstvu stanovništva. Berlinski proces ne poklanja adekvatnu pažnju tim pitanjima. A to je velika pogreška lidera EU.

Konkretan rezultat samita u Trstu jeste potpisivanje sporazuma o transportu. Tu je donekle postignut uspeh budući da su jedan zajednički sporazum potpisali Srbija i Kosovo, ali Bosna i Hercegovina je odbila potpisati sporazum o transportu. Republika Srpska blokirala je zajedničku vladu zbog svojih unutrašnjepolitičkih odluka. Komplikovana situacija u BiH, uglavnom vezana za neslaganja tri lidera oko egzistencijalnih pitanja, mogu dovesti svakoga časa do napetosti i ozbiljnih konflikata unutar Balkana. Nažalost, "Berlinski proces" se slabo i nedovoljno bavi tim problemima.

Dobro je što su se na samitu u Trstu dogovorili o akcijskom planu o zajedničkoj privrednoj zoni, ali ideja o stvaranju "balkanske carinske unije" nije prihvaćena. Naime, pokušaj stvaranja "balkanske carinske unije" nije uspeo jer su se tome protivile Crna Gora i Kosovo. Neki učesnici na samitu su to shvatili kao "mesto za čekanje" za države koje još dugo neće ući u Uniju. Vodeći evropski lideri, državama Zapadnog Balkana, nisu dali ni naznake o vremenskim rokovima ulaska u EU, ali im je dato obećanje o "evropskoj perspektivi".

Kada je reč o proširenju Unije, raspoloženje među njenim članicama se menja. Velika Britanija donedavno je bila zagovornica proširenja EU. Snažno je zagovarala ulazak Turske u Uniju. Danas politika proširenja više nije toliko popularna tema, jer se smatra da će nove članice ugroziti Evropsku uniju sa više od 500 miliona stanovnika. Izlaskom Velike Britanije smanjuje se broj stanovnika Unije za 46,35 miliona ili 13 odsto. Ali veliki broj migranata je ušao u Evropu.

Od svih političara se odvajao stav kancelarke Angele Merkel koja je ulazak Turske u EU, kao punopravnu članicu, videla kao mogućnost za ublažavanje migrantske krize¹⁹, pa se zalagala za ubrzani pregovarački proces. Karakteristično je da je pre toga nemačka kancelarka bila protiv ulaska Turske u EU. Kako se problemi migrantske krize ali i političke uvećavaju postaje upitan status Turske.

Generalno, odnosi EU i Turske nisu najbolji. U EU ne postoji volja da se Turska primi u Uniju, a Turska nije iskrena u postizanju evropskih standarda. Ono što EU posebno zabrinjava u Turskoj su: vladavina prava, slobode medija, kršenja građanskih sloboda i odnos prema opoziciji. Pa ipak, Turska je potrebna Evropskoj uniji - zbog migrantske krize. Dakle, ovde se prepliću različiti interesi jedne i druge strane.

Pošto za sada proširenje Evropske unije nije u planu, obećanja - koja vodeći lideri daju državama koje su u statusu čekanja - nisu dovoljna. Privredni razvoj i perspektivu boljeg života određuju pravila igre, a ne samo pružanje nade Zapadnom Balkanu. EU mora jasno zahtevati i podržavati demokratska pravila igre. Balkanski region pogođen je dužničkom krizom. Države koje nisu članice Unije imaju veliki rast državnih dugova. Austrijske, francuske, italijanske, grčke i nemačke banke kontrolišu 90 posto bankarskog kapitala u regionu. Zbog nezaposlenosti i bezperspektivnosti mladi obrazovani ljudi napuštaju balkanske zemlje i odlaze gde im je bolje. Uglavnom je to sever Evrope. Na Balkan dolazi neko drugi.

Uprkos svim željama i nadanjima čelnika država koje su u "čekaonici" za ulazak u Uniju, evropski projekat je danas najozbiljnije uzdrman. Ozbiljan problem u Evropi stvara nesposobnost ili nemoć EU koja ne uspeva da se odupre valu migranata, koji je najozbiljnija pretnja evropskom projektu. Evropska unija suočena sa problemom izbeglica počela je da se "kocka" svojim temeljnim principima. Izgleda kao da je Unija zaboravila na sve svoje demokratske vrednosti. Za sada se ne nazire rešenje problema izbeglica i migranata, koji prete da preplave Evropu. Na dosta osetljivo pitanje izbeglica i migranata nemačka kancelarka Angela Merkel je zauzela stav "otvorenih vrata za izbeglice". U prvi momenat je teško razumeti ovakvo liberalno zalaganje za "uvoz migranata". Ali, dublje razmišljanje daje odgovor. Procenjuje se da je Evropi potrebno oko 1,8

¹⁹ Turska za zbrinjavanje izbeglica je tražila šest milijardi eura. Nemačka je 2015. godine na samo milion izbeglica potrošila 12 milijardi eura. Turska će do 2018. godine potrošiti 21 milijardu eura. Drugi zahtev Turske je liberalizacija viza. Izvor: Sabalić Ines, (2016), Utrda Europa u strahu od desnog udara, *Globus*, 1319/18.03.2016., 45-47.

miliona radnih migranata godišnje. Migranti se “uvoze” u Evropu da bi se snizila cena rada. Zapravo, interes kapitala je da se snižavanjem cene rada²⁰ povećava profit.

Međutim, jako loše se promišlja u Uniji kada su u pitanju “puzajući pokreti stanovništva”. Demokratska i razvijena evropska društva i politike zapostavljaju zakonitost migracija. A ta zakonitost podrazumeva uključivanje novih stanovnika sa brojnim različitostima i njihovo prilagođavanje osnovnim vrednostima novih sredina. Činjenica je da su kroz preseljavanje stanovništva odnosno migracije pojedine evropske privrede rešile probleme u nedostatku radne snage, naročito manje obrazovana i jeftina radna snaga je omogućila privredni rast i novu dobit. Ali, teret su podnela ona društva koja su skuplje socijalno zbrinjavala imigrante i njihovo teže prilagođavanje načinu života u novim sredinama. Pojava migracija se posmatra kroz prizmu verovanja da razvijena društva sama po sebi mogu apsorbovati različitosti. Međutim, pokazalo se da su pojavom velikih migracija naredne generacije tih migranata bile subjekti destrukcije u multikulturalnim sredinama.

Evropa sa svojih oko 740 miliona stanovnika²¹ stari, depopulira, prirodno se smanjuje. Nedostaje joj radna snaga za nastavak privrednog i demografskog razvoja. Procena je da će do kraja veka izgubiti skoro 100 miliona ljudi. Istovremeno će Afrika za 85 godina narasti čak za 3,2 milijarde ljudi.²² To je apel stanovništvu prema evropskim imigracijskim prostorima, već pomaknutim prisilnom imigracijom u Severnoj Africi i na Bliskom istoku.

Stručnjaci Ujedinjenih nacija (UN) za migracije procenjuju da će u budućnosti u Evropu ući 500-750 miliona ljudi. Time se potvrđuje ozbiljnost preseljavanja stanovništva. Supstitucija stanovništva je način da se osvoje tuđe teritorije. U prošlosti se to događalo ratovima, kada su se vojnim delovanjem osvajale tuđe teritorije ili nasilno pripajale. Danas je to moguće izvesti kod malih populacija koje izumiru na strateški važnim teritorijama. Izbeglice dolaze sa Istoka gde se rađaju novi naraštaji, na prostore koji gube tu sposobnost. Veoma brzo može da bude promenjena demografska slika Evrope, a time i njena rasna i nacionalna i religijska slika. U Evropu dolaze sirijske, afričke i druge izbeglice.

²⁰ Za redovne radnike zakon je zagantovao 8,5 eura na sat. Za milion tražilaca azila predviđeni su poslovi od jednog eura na sat. Nemačka je u 2016. godini primila milion izbeglica. U “uvozu” migranata i snižavanju cene rada se vidi interes pre nego solidarnost.

²¹ Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Stanovni%C5%A1tvo_Europe, dostupno 20.08.2017. godine.

²² Izvor: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015), World Population Prospects 2015.

Zato sada, da sutra ne bi bilo kasno, treba obratiti pažnju na veliko preseljavanje naroda, koje je verovatno svesno dirigovano iz velikih centara moći. Evropa nije shvatila kako su veliki puzajući pokreti stanovništva među najvažnijim prostornim procesima. Puzajući pokreti stanovništva sa sobom nose kulturološke promene Evrope. Evropa to još ne vidi, ili možda vidi!

4. NACIONALNI ILI EGOISTIČKI INTERESI!

Preplitanje ekonomskih i političkih interesa izraženo je među vodećim svetskim silama. Velike svetske sile sada odmeravaju svoju moć.

Velika Britanija je rekla: "Good bay EUropa"! Ona želi savez sa SAD. Velika Britanija hoće da ima vodeću ulogu u međunarodnim odnosima. SAD to isto hoće. Velika je nepoznanica kakav će taj savez izgledati. Ali, u pozadini saveza Velike Britanije i SAD stoje snažni egoistički interesi.

Amerika, Rusija i Evropa imaju svoje finansijske interese. Ocrtane su granice političkog delovanja i interesa. Turska ima interes na Bliskom istoku. Interesi Saudijske Arabije i Irana su veoma kompleksni. Interesi svih su isti, a to je nafta i plin. Katar i Iran imaju najveće nalazište plina na svetu. Evropa zavisi o nafti. Evropa zavisi od severne Afrike i Rusije. Napravljen je naftni rusko-nemački monopol za Evropu. Zbog toga monopola, u odnosima energetske saradnje između Rusije i evropskih suseda, umešale su se Sjedinjene Američke Države dajući sankcije Rusiji.

Kongres SAD izglasao je paket sankcija za Rusiju, Iran i Severnu Koreju. Kao odgovor na te sankcije ruski predsednik Vladimir Putin doneo je kontrameru. On je odlučio da 779 američkih diplomata mora napustiti Rusiju, a može ostati njih 455 tačno onoliko koliko ima ruskih diplomata u Sjedinjenim Američkim Državama. Isto tako, ruski predsednik odlučio se na zamrzavanje manjeg dela diplomatskih nekretnina što je ista mera koju su uvele SAD protiv ruskih diplomata.

Novi komplet američkih sankcija usmeren je na ključni ruski sektor energetike. Ali, te sankcije nisu usmerene samo protiv Rusije, kao najvećeg izvoznika plina, nego su usmerene i protiv evropskih saveznika, prvenstveno Nemačke. Dakle, američke sankcije pogađaju direktno ruski biznis ali i evropske kompanije koje saraduju sa Rusijom u najvažnijoj privrednoj grani – energetici. Ovde se radi o pretnji evropskim energetskim kompanijama sa ciljem potiskivanja Rusije sa evropskog tržišta, a u prilog američke industrije LNG plina.

Za američku stranu je bitno da onemogući rusko-nemački monopol u Evropi. Evo zašto. Amerika se odlučila na ovaj potez zbog toga što ima prilično velike viškove plina koji namerava prodati Evropi preko mreže LNG-terminala. SAD uvođenjem paketa sankcija svim evropskim kompanijama, koje budu sarađivale sa Rusijom, kada je u pitanju realizacija plinskog koridora mrsi planove za realizaciju rusko-nemačkog projekta *Nord Stream 2* (Severni tok 2). Za Nemačku je taj plinovod – koji zaobilazi Poljsku i baltičke države - jedan od strateških poslova jer su Nemci zavisni o uvozu energenata.

Nemačka je dosad zadovoljavala oko 30 posto svojih potreba za plinom iz Rusije, a pomenutim projektom povećala bi taj kapacitet. Najnovije američke sankcije su test za buduću politiku koju će sprovesti Nemačka. Ali, politika i ekonomska isplativost (američki ukapljeni plin košta više od 260 eura za 1000 kubika, a ruski oko 210 eura) ne idu paralelno, pa se može dogoditi da Nemačka radi sopstvenih interese nastavi strateško savezništvo sa Rusijom. Odnosi između Nemačke i Amerike postaju napeti. Radi sopstvenih nacionalnih interesa Nemačka je spremna zahladiti odnose sa Amerikom.

Nemačka svoje interese stavlja iznad svih ostalih, jer želi pojačati dotok plina za svoje potrebe. Ambicija Nemačke je da postane vodeća evropska zemlja u kontroli tranzita i distribuciji plina iz Rusije. Ostvari li tu svoju zamisao Nemačka bi postala *hub* za celu Evropu, što bi joj donelo milijarde eura zarade. Podsetimo se da je Nemačka izgradila Severni tok 1, tako što je zaobišla Poljsku, postavila cevi po dnu Baltičkog mora, i koristila direktnu vezu sa ruskim izvorima. Slično namerava spojiti i Severni tok 2. Poljska i Litvanija su se okrenule ka energetske saradnji sa Amerikom, odnosno LNG - saradnji sa američkim kompanijama. Želja da se kontrolišu energetske koridori vidi se i po rasporedu vojnih snaga.

Već prilično dugo traju energetske ratovi između američke i ruske oligarhije. Postoji mišljenje²³ da je i rat na bivšim YU prostorima izazvan, između ostalog, i zbog toga kako bi se ovladalo energetske koridorima. Rusija je želela naftni terminal na Krku. Zamisao je bila pravljenje zajedničkog projekta sa Hrvatskom, kojim bi se nafta iz Rusije cevima transportovala do jedne od najboljih evropskih luka Omišlja, koja može da primi mega tankere do čak 500 hiljada tona²⁴. Sa promenom vlasti u

²³ Videti: Antun Masle, (2017), Američki udar na Sjeverni tok 2, *Globus*, broj 1391, 04.08.2017., str. 51.

²⁴ Isto.

Hrvatskoj zamišljeni planovi nisu realizovani. Kao rezultat ne prihvatanja naftnog plana, i davanja odbijenice Rusiji, Hrvatska je bila kažnjena. Naime, Hrvatska je prvo primljena u NATO ali je morala da čeka prijem u Evropsku uniju. Ovo su tipični primeri kako moćne sile uslovljavaju i kroje sudbinu malim zemljama.

Isto tako, rat u Čečeniji (koja je važna tranzitna zemlja za snabdevanje Evrope ruskim plinom) se vodi od 1996. godine upravo zbog naftovoda. Budući da Rusija sada planira zaobilaznje Ukrajine do 2019. godine okrenula se ka Turskoj. Preko Turske i Grčke naftovod treba ući na evropsku teritoriju, a zatim proći teritorijem Makedonije i Srbije.

Turska, koja o ruskom plinu zavisi skoro 60 posto, postaje zemlja partner Rusiji, i važan tranzitni igrač koji profitira, jer naplaćuje plinarinu. Ali, Turska se okreće i prema Kataru (maloj i prebogatoj zemlji), najbližem velikom izvoru LNG-plina. Pošto Turska nema dovoljno prihvatljivih kapaciteta, a za slučaj da dođe do nekih problema sa ruskom dostavom, Katar joj je sigurna varijanta jer raspolaže LNG-om, barem za nužnu potrebu. Zbog ličnih interesa Turska se ne obazire na to što su Saudijska Arabija i još neke zemlje dale sankcije Kataru, optuživši ga da saraduje sa Iranom i navodno pomaže terorizam.²⁵

Deo iste velike igre jeste i Sirija. Rusija drži kontrolu nad Sirijom da bi onemogućila planove Saudijske Arabije. Rusiji je plin glavni izvor državnih prihoda i najverovatnije je da i po cenu ratnih sukoba širih razmera ona neće odustati od svojih interesa. Regionalni igrači odmeravaju snage i priklanjaju se jedni drugima, a sve radi sopstvenih interesa. Tako se Turska okrenula Rusiji, a Katar Iranu. Krize se množe, nejednakosti su sve izraženije svugde po svetu, a najveća opasnost su oružani sukobi.

5. EKONOMSKO-POLITIČKE IGRE VELIKIH SILA I BEZBEDNOSNA POLITIKA

U svetu je prisutan strah od opasnosti širenja sirijskog rata prema Izraelu. Toga su svesni u ruskoj diplomatiji. Da ne bi došlo do totalnog rata sa nesagledivim posledicama, i da bi se uzavrele strasti smirile, Rusija taktizira pa pre korišćenja strateškog oružja, kao na primer krstarećih raketa, obavesti Ameriku, Izrael i Tursku.²⁶ Ruska strana ovo radi jer je

²⁵ Videti: Antun Masle, (2017), Ratne igre na Baltiku, *Globus*, broj 1386, 30.06.2017., str. 51-53.

²⁶ Antun Masle, (2017), Dogovor o primirju: uvod u podjelu Sirije, *Globus*, broj 1388, 14.07.2017., str. 51-53.

svesna činjenice da ukoliko bi sa teritorije Sirije došlo do napada na Izrael, usledila bi brza američka reakcija.

Zbog straha od većih posledica, nego što je rat u Siriji, stvoreno je stanje "izbalansiranog straha", pa je velika verovatnoća da će sukob na sirijsko-izraelskim granicama ostati "zamrznut". Širenje sirijskog rata na Bliski i Srednji istok, kao i izazivanje daljih sukoba na Baltiku, značilo bi totalni rat. Ali, to nijednom akteru u sukobima ne odgovara, jer bi to bio rat u kome niko ne bi izašao kao pobednik. Zato je veoma važno održati stanje u kojem sve strane strahuju podjednako.

Novi odnosi SAD i Rusije, tačnije Donalda Trampa (*Donald Trump*) i Vladimira Putina, su pod velom tajni, a tajne moćnih su veoma opasne. Najverovatnije je da rusko američki tajni odnos neće dugo trajati. Vladimir Putin je na konferenciji u Hamburgu 2017. godine²⁷ izjavio da nije Amerika ta koja će odlučivati o Siriji. Ova izjava navodi na zaključak da je hamburški pakt Putina i Trampa uvod u podelu Sirije. Ali, ovde je i Turska dosta tajnovita.

Predsednik Republike Turske Redžep Taib Erdogan (*Recep Tayyip Erdoğan*) strateški definiše Tursku kao balkansku, bliskoistočnu, mediteransku, evropsku i azijsku državu. On otvoreno pokazuje da je važan igrač, a ponegde i glavni u tim delovima sveta. Turski predsednik želi da svoj uticaj proširi na Evropu. Turska i Saudijska Arabija se pojačano trude oko prisustva u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Albaniji. Konkretno u Evropi, Redžep Taib Erdogan zagovara političko preuređenje Bosne i Hercegovine, tačnije onog dela koji pripada Federaciji BiH. Njegova želja je da Turska ima političku hegemoniju u ovoj državi. Za sada se Evropa o tome ne izjašnjava. Evropa ćuti. Kao da je nije briga za spoljnu politiku i posledice koje bi njena politika neizjašnjanja po ovim pitanjima proizvela.

Unutrašnji politički odnosi u BiH su napeti i dosta komplikovani. Postaje sve manje verovatno da će BiH u bliskoj budućnosti postati članica EU. Teško je proceniti koliko je veliki uticaj Rusije, Turske i zalivskih zemalja u BiH. Njihov uticaj, ne samo u ovoj državi, nego i na celom balkanskom prostoru, potpiruje etničke podele. Samo mala nacionalistička retorika iz prošlih vremena može stvoriti varnicu koja će da izazove izbijanje sukoba u BiH, Srbiji, Kosovu, Makedoniji i Albaniji. Stepen rizika

²⁷ Evropsko veće, Sastanak na vrhu skupine G20 u Hamburgu, 7.-8.7.2017- Consilium
<http://www.consilium.europa.eu/hr/metings/international-summit/2017/07/07-08/>

za izbijanje sukoba je veliki, zbog rastuće napetosti. Zapadni Balkan postaje zona sumraka i nije dovoljno samo novcem smirivati napetu situaciju, kako zamišljaju glavni lideri u Evropskoj uniji. Da bi Evropska unija na Zapadnom Balkanu održala svoju privlačnost mora se drugačije postaviti²⁸.

Događaji koje ne možemo sa sigurnošću predvideti stvaraju rizike kako u ekonomiji tako i u društvu. I najmanji politički rizik može postati opasan i proizvesti nestabilnosti širokih razmera. Rizik od terorizma je veliki, jer su neizvesni teroristički napadi u celom svetu. Isto tako, raste stepen rizik od donošenja ishitrenih odluka, naročito kada takve odluke donose važni svetski lideri.

Budućnost transatlanskih odnosa ušla je u fazu neizvesnosti. Prva poseta novog američkog predsednika Donalda Trampa Evropi unela je veliku neizvesnost u Evropskoj uniji, ali i u NATO-u. Do sada je najveća snaga NATO-a bila spona između Amerike i Evrope. No, Samit NATO-a u Briselu (*Bruxelles*) u maju 2017. godine pokazao se kao veliko razočaranje. Samit je pokazao sve razlike i neslaganja u mišljenju koje imaju lideri EU i novi američki predsednik. Različita su mišljenja o klimatskim promenama, trgovini, pa čak su i stavovi o ruskoj politici na globalnoj sceni drugačiji iz ugla posmatranja američkog predsednika i evropskih lidera.

Takođe, predsednik SAD ispoljava oštriji stav prema Nemačkoj. Zbog uske povezanosti nemačke politike i automobilske branše, američki predsednik je neprijatnom retorikom rekao kancelarki Angeli Merkel da "Nemačka prodaje milione automobila Amerikancima". Na gore pomenutom Samitu, on se nije izjasnio o Pariškom sporazumu o klimi, ali se izjasnio o NATO-u. Njegov stav je da nije pošteno da se novac američkih poreskih obveznika troši na odbranu u većem iznosu od svih ostalih država NATO-a zajedno. Zbog takvih izjava američkog predsednika i oštrih kritika upućenih bogatijim članicama Evropske unije dogovoreno je da države članice Unije povećaju ulaganja u odbranu na nivou od dva posto bruto nacionalnog proizvoda, što trenutno ne čini 23 od 28 država članica. Zašto je potrebno o ovome govoriti? Zato što se skoro u celom svetu čuje sve jače zveckanje oružja, a Evropa za odbranu izdvaja nedovoljno²⁹.

²⁸ www.dw.com/bs/eu-sa-zapadnim-balkanom-mora.../a-39675227, dostupno 13.07.2017.godine.

²⁹ Nemačka za odbranu izdvaja tek 1,2 posto BDP-a. Kancelarka Angela Merkel je najavila da će do 2020. godine povećati izdatke za odbranu na 39,2 milijardi eura godišnje, a to je pet milijardi više nego sada. Ali, to bi i dalje bilo daleko ispod cilja od dva posto BDP-a. Od članica EU

Postalo je jasno da je nastupilo vreme kada se više EU ne može oslanjati na druge, nego mora samostalno da gradi odbranbenu budućnost. Naime, EU mora izgraditi sopstvene odbranbene sposobnosti kako ne bi ubuduće zavisila od Sjedinjenih Američkih Država. A uslov za to je politička volja i dogovor svih lidera u Uniji.

Otkucava čas kada zbog nestabilnog okruženja na svojim južnim i istočnim granicama, i uopšte krhke stabilnosti na Zapadnom Balkanu, uključujući i migrantsku krizu, EU mora raditi na jačanju odbranbene sposobnosti. A države u regiji trebaju tešnje sarađivati jedna sa drugom, kao i individualno sa Evropskom unijom. Dok je sadašnji američki predsednik na vlasti, EU se više ne može oslanjati na безусловnu podršku i zaštitu od SAD.

Možda su kritike upućene evropskim liderima došle u pravo vreme, kako bi ovi shvatili da bezbednost Starog kontinenta ne sme da zavisi od volje jednoga čoveka. Lideri evropskih država sada imaju šansu proveriti koliko je Kina, kao veliki svetski igrač, spremna slediti Evropsku uniju po raznim pitanjima, uključujući i očuvanje planete.

6. ZAKLJUČAK

Velike su prednosti evropskog ujedinjenja, ali zbog tog ujedinjenja postoji i cena koja se treba platiti. Evropljani nisu spremni platiti cenu ujedinjenja ako su troškovi Unije veći od ostvarivanja njihove koristi. Velika Britanija je rekla: “Good bay EUropa”!

Bregzit je velika prekretnica u formiranju nove arhitekture Evropske unije. Velika Britanija je bila važna članica Unije, mada nije u eurozoni a nije ni u zoni slobodnog kretanja Šengena. Izlazak Velike Britanije iz Unije posledično će se odraziti na slabe ekonomije, jer će doći do smanjenja stranih investicija i usporavanja privrednog rasta. Britanskim izlaskom Evropska unija gubi 17 odsto BDP-a, i skoro četiri procenta svetskog trgovinskog “kolača”.

Bregzit je razdrmao Evropsku uniju u smislu dinamike u donošenju odluka. Evropska komisija stalno donosi nove direktive, propise i zakone. Njih neke zemlje Unije teško mogu pratiti. Postoje i one države koje nove propise iz Brisela i zalaganje za “EU u različitim brzinama” i “više Evrope” dobro razumeju i tome se prilagođavaju. Ti novi zahtevi su shvaćeni, kao

Estonija, Grčka i Poljska izdvajaju iznad dva posto. Francuska izdvaja 1,78 posto. Velika Britanija, koja je u procesu napuštanja Unije, izdvaja 2,1 posto BDP-a. Sjedinjene Američke Države izdvajaju 3,61 posto BDP-a.

spajanje i čvršće povezivanje, kod onih država koje su prepoznale pregrupisavanje unutar Evrope. Zemlje Zapadne Evrope se spajaju, stvarajući jezgru Evrope. To će biti zemlje prvoga reda. One članice Unije koje nisu prepoznale na vreme da Evropa strahujući od desnog udara se pregrupiše pripašće slabijoj grupaciji, odnosno naći će se u grupaciji drugoga reda.

Zalaganju evropske elite za "EU u različitim brzinama" protive se bivše komunističke države sa istoka koje se plaše ove ideje koja bi izazvala podele i onemogućila njihov prosperitet. No, tumačenje iz Brisela jeste - da zalaganje za "više Evrope" podrazumeva zalaganje u spoljnoj i bezbednosnoj politici. To znači zaštitu granica, odnosno "uspostavljanje trupa za kriznu intervenciju". U bezbednosnom segmentu EU računa i na pomoć Britanaca i nakon njihovog odlaska iz Unije. Drugim rečima, Velika Britanija će kroz NATO biti saveznik mnogim državama članicama Evropske unije. Britanci bi i posle odlaska trebali ostati snažni partneri EU državama u suočavanju sa zajedničkim izazovima kao što je borba protiv terorizma, klimatske promene i druga važna pitanja na globalnom nivou.

Od reformisane Evrope će zavistiti njena budućnost. Reforme obuhvataju pitanja od zaštite spoljnih granica do carinske unije. Za EU je jako važan spoljnopolitički faktor, pre svega odnosi sa Amerikom, Rusijom i Kinom. Jačanje uticaja EU u svetu će biti mukotrpan proces, jer još ima država članica u Uniji koje nisu izašle iz krize i koje potresaju duboki unutrašnji problemi. Sudbina Grčke je neizvesna u Uniji, zbog njene finansijske krize koja postaje gorući problem. Ekonomska situacija nije dobra u još nekim članicama EU. I najmanje slabljenje Unije direktno će se reflektovati na stanje na berzama, što će se odraziti na život stanovnika u EU. Srbija kao i još neke zemlje na Balkanu, koje ekonomski i finansijski zavisi od EU, nadaju se i rade na pripremama da uđu u Uniju, mada im se samo obećava evropska perspektiva ali ne i datum ulaska u EU.

Istovremeno, događaju se procesi koji će biti presudni za opstanak EU. Populistička desnica postaje snažnija. Granice Šengen-ske Evrope su pomaknute. Širi se ideja evropske federacije. Briselsko rukovodstvo ne zna da postavi parametre kako izbeći nove krize. A iz Nemačke se šalje veoma rizičan apel "otvorenih vrata za izbeglice i migrante". Ovakav apel može biti presudan za opstanak evropskih vrednosti. Puzajući pokreti stanovništva su pretnja za Stari kontinent.

Događaji koji se ne mogu predvideti stvaraju rizike u ekonomiji i u društvu. I najmanji politički rizik može postati opasan i proizvesti

nestabilnosti širokih razmera. Rizik od terorizma je veliki, jer su neizvesni teroristički napadi u celom svetu. Isto tako, raste stepen rizik od donošenja ishitrenih odluka, naročito kada takve odluke donose važni svetski lideri. Vodeće svetske sile sada odmeravaju svoju moć. U pozadini svega su isprepleteni ekonomski i politički interesi.

Evropska unija garantuje razvoj i mir. Ali, ovo načelo može veoma lako biti narušeno, zbog premeštanja stanovništva iz drugih delova sveta, kao i nekih političkih aspiracija za promenama državnih granica, što bi moglo iz temelja uzdrmati i promeniti Evropu. Ne samo njen razvoj nego i mir. Balkan ulazi u kritično razdoblje konflikata. Evropa ulazi u haotično i turbulentno razdoblje. Navlače se sve jače senke sumraka nad Evropom. Ni preostali deo sveta ne zaobilaze velike senke sumraka. Krize se množe, nejednakosti su sve izraženije svugde po svetu, a najveća opasnost su oružani sukobi. Sve jače se čuje zveckanje oružjem. Čuju se ratne trube. Dolazi vreme velikih promena u ekonomiji, društvu i politici. Ceo svet je u vremenu previranja.

LITERATURA

- [1] Antun Masle, (2017), Ratne igre na Baltiku, *Globus*, broj 1386, 30.06.2017., str. 51-53.
- [2] Antun Masle, (2017), Američki udar na Sjeverni tok 2, *Globus*, broj 1391, 04.08.2017., str. 49-51.
- [3] Antun Masle, (2017), Dogovor o primirju: uvod u podjelu Sirije, *Globus*, broj 1388, 14.07.2017., str. 51-53.
- [4] Augustin Palokaj, (2017), Britanska rastava na Europski način, *Globus*, broj 1369, 03.03.2017., str. 57-59.
- [5] Augustin Palokaj, (2017), Deklaracija o budućnosti EU, *Globus*, broj 1372, 24.03.2017., str.30-33.
- [6] Economy of the United States – Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_the_United_States
- [7] Eurostat, (2017), <http://ec.europa.eu/>
- [8] Evropsko veće, (2017), Sastanak na vrhu skupine G20 u Hamburgu, 7.-8.7.2017-Consilium <http://www.consilium.europa.eu/hr/metings/international-summit/2017/07/07-08/>
- [9] Marco Buti, Alessandro Turrini, and Paul van den Noord (2014): Reform and be Re-Elected: Evidence From the Post-Crisis Period, Vox, Centre for Economic Policy Research, July 4, London: Centre for Economic Policy Research
- [10] NATO summit in Brussels, (2017), NATO-Event:Meeting of *Heads of State and/od Government*, *NATO Headquarters*, Brussels, Belgium, 25 May 2017 www.nato.int/cps/en/natohq/events_143956.htm
- [11] NATO summit in Brussels, (2017), Donald Trump tells Nato allies to pay up at Brussels talks -BBC News, 25 May 2017. www.bbc.com/news/world-europe-40037776

- [12] Nato's 2016 annual report, *the Secretary General's Annual Report 2016* http://www.nato.int/nato_static_fl2014/ass
- [13] Philippe Monfort, (2008), *Convergence of EU regions: Measures and evolution* (PDF), European Union – Europa. p.6.
- [14] Ralf R. Meisenzahl, (2015), *FEDS Notes: The Federal Reserve's Overnight and Term Reverse Repurchase Agreement Operations in the Financial Accounts of the United States*, Last update: March, 2015
- [15] Rimska deklaracija, Rim, EU, 25.03.2017 [http://rs.n1info.com/tag18670/Rimska deklaracija/1](http://rs.n1info.com/tag18670/Rimska%20deklaracija/1)
- [16] Sabalić Ines, (2016), *Utvrdna Europa u strahu od desnog udara*, *Globus*, 1319/18.03.2016., 45-47.
- [17] Snežana Grk, (2014), *Recesija, deflacija i prinudna preraspodela dohotka*, *Nacionalni interes*, 3/2014, X, 21, Institut za političke studije, Beograd, 173-200.
- [18] Snežana Grk, (2013), *Svet i Srbija – ekonomska i društvena gibanja*, Monografija radova, *Svet i Srbija – dimenzije razvoja i integracija*, urednik dr Snežana Grk, Institut društvenih nauka, Beograd i Čigoja štampa, Beograd, str.11-37.
- [19] Snežana Grk, (2015), *Svet i Srbija – ekonomski razvoj i integracije*, Monografija radova, *Svet i Srbija – izazovi razvoja i integracija*, urednik dr Snežana Grk, Institut društvenih nauka, Beograd, str. 9-39.
- [20] Trieste Summit 2017 – Western Balkans, 12. Jula 2017 http://raisee.org/events_tip/12-julu-2017
- [21] Trieste, Italy: Summit on the Western Balkans, 12 July 2017 http://raisee.org/?post_type=events_tip&p=12732
- [22] The Rome Declaration – Consilium –Council of the European Union <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25-rome-declaration/>
- [23] The Rome Declaration, 60th anniversary of the Rome Treaties, 25/03/2017 – Consilium www.consilium.europa.eu/en/meetings/european.../2017/03/25-informal-meeting/
- [24] The World Bank, (2015), data.worldbank.org
- [25] United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015), *World Population Prospects 2015*.
- [26] U.S. Economic Data, economic.statistic.gov, Download Free Sample Report, U.S. Economic Data & Analysis, www.economic.statistic.gov
- [27] Višegradska skupina, (2017), *Deklaracija, Unija djelovanja i povjerenja*, podnaslov Doprinos rimskoj deklaraciji iz 2017. godine <http://www.hrvatski-fokus.hr> >Vanjska politika, Mart 10, 2017
- [28] https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publikacije/godisnji_makro_izvestaj
- [29] www.dw.com/bs/eu-sa-zapadnim-balkanom-mora.../a-39675227
- [30] <http://www.poslovnih.hr/tag/zaposlenost-nezaposlenost>
- [31] <http://rs.n1info.com/a239582/Biznis/Nezaposlenost>
- [32] https://hr.wikipedia.org/wiki/Stanovni%C5%A1tvo_Europe
- [33] www.worldbank.org/en/country
- [34] <https://www.nbs.rs>

THE WORLD AND SERBIA
THE TIMES OF CHANGE

THE WORLD – THE TIMES OF TURMOIL

Snezana Grk, Ph.D, Principal Research Fellow

Institute of Social Sciences, Belgrade

The ways and models for the exit from the economic crisis were not the same in America and on the Old Continent. By implementing its respective model, America has emerged from the economic crisis. The Old Continent has not managed to do so yet, due to some of its over-indebted countries. In order to emerge from the crisis, Europe must begin to change. And it is not just its South. The model itself should be changed, where savings measures should be combined with structural reforms. Not only are economic reforms and decisions important, so are political reforms and decisions as well.

There are great advantages to the European unification, yet this unification asks for a price to be paid. The Europeans are not prepared to pay the price of unification if the costs of the Union exceed their benefits. Great Britain has declared: "Goodbye EUrope!"

Brexit represents a major turning point in the design of the new European Union architecture. Great Britain used to be an important Union member, although not a part of the eurozone, nor the border-free Schengen area. The exit of Great Britain from the Union will have consequences on the weaker economies, as there will be cutbacks in foreign investments and a slowdown in economic growth will ensue. Brexit has perturbed the European Union in terms of the dynamics of decision-making. The European Commission is constantly issuing new directives, regulations and laws. Some countries in the Union find it hard to follow them. There are also countries that understand well the new regulations from Brussels and the advocacy for "the EU at different speeds" and "More Europe", and are adapting to them. In countries that have recognized the reshuffling within Europe, these new requirements are perceived as integration and tighter binding. The countries of Western Europe are merging, creating the core of Europe. These will be the countries of the first order. Those member states of the Union that have not timely recognized that Europe, fearing the blow of the political right, is regrouping, will end up in the weaker group, i.e. they will be less well positioned, forming the group of the second order.

The commitment of the European elite to "the EU at different speeds" is opposed by the former communist states from the east who fear this idea as it would cause divisions and disrupt their prosperity. However, the interpretation from Brussels is - that advocacy for "More Europe" implies a commitment to foreign and security policies. This means the protection of borders, that is, "the setting up of troops for crisis intervention". The EU's security segment counts on the help of the British as well, even after they leave the Union. In other words, Great Britain will, through NATO, be an ally to many member states of the European Union. Even upon leaving, the British should remain strong partners to EU countries in facing shared challenges such as the fight against terrorism, climate change and other major issues at a global level.

The way Europe is reformed will determine its future. Reforms cover issues ranging from the protection of external borders to the customs union. For the EU, the foreign policy factor is extremely important, primarily its relations with America, Russia and China. The strengthening of the EU's influence in the world will be a painstaking process because there are still EU member states that have not emerged from the crisis and are troubled by deep internal problems. The fate of Greece in the Union is uncertain because of its financial crisis, which is becoming a burning issue. Serbia, as well as some other Balkan countries, economically and financially dependent on the EU, are hoping for and working on preparations to join the Union. Major European leaders are not giving the Western Balkan countries even the slightest indications of the time limits for the EU entry, but are making promises of "a European perspective".

Since the enlargement of the European Union has not been planned for the time being, the promises – made by the principal leaders to the states waiting in line for accession - are simply not enough. Economic development and a better life perspective are determined by the rules of the game, not just by providing hope for the Western Balkans. Due to unemployment and the lack of prospects, young educated people leave the Balkan countries and go where they are better off. It is mainly to the north of Europe. Someone else is coming to the Balkans.

A very risky appeal for "an open door for refugees and migrants" is being sent out from Germany. At first, it is difficult to understand this liberal advocacy for "the import of migrants". However, upon deeper consideration we come up with the answer. Europe is aging, it is being

depopulated, it is naturally shrinking. It lacks a workforce in order to keep up its economic and demographic development. It is estimated that by the end of the century it will have lost almost 100 million people. Europe needs about 1.8 million working migrants per year. Migrants are "imported" to Europe in order to lower the cost of labour. In fact, it is in the interest of the capital to increase profit by lowering the cost of labour.

However, the reflections of the Union's principal leaders are not wise when it comes to the "creeping population movements". Democratic and developed European societies and policies neglect the legitimacy of migration. And this legality implies the inclusion of new citizens displaying numerous differences and their adaptation to the core values of the new environments. The fact is that by way of the population resettlement, i.e. by way of migrations, certain European economies have solved their problems of the lack of labour force, and it is particularly the less educated and cheap labour force that has enabled economic growth and new profits. However, the burden was borne by those societies that have spent more resources on providing social welfare for the immigrants and their difficult adaptation to the lifestyle in new environments. The migration phenomenon is viewed through the prism of belief that developed societies can absorb differences by themselves. However, it turned out that as a result of huge migrations, the next generation of these migrants turned into subjects of destruction in multicultural environments.

Another aspect of population resettlement is to be noted as well. Population substitution is one way of conquering foreign territories. In the past it happened through wars, military conquests, and violent annexation. Today, it is possible to achieve this effect in small populations that are facing extinction in territories that are strategically important and attractive for life. In Europe, Syrian, African and other refugees are coming from the East where "life is bustling" to areas that are losing this ability. The demographic picture of Europe, and thus its racial, national and religious image, may change rapidly. Creeping population movements carry with them the cultural changes in Europe.

Therefore, it is today, so it may not be too late tomorrow, that we have to focus our attention to the great resettlement of nations, which may be crucial for the survival of European values, and which is probably deliberately orchestrated from large centres of power. Europe has still not realized that it is the vast creeping population movement that is among

the most important spatial processes. Europe does not see it yet, or maybe it does!

Unforeseeable events create risks in the economy and society. Even the smallest political risk can become dangerous and lead to instabilities of wide ranges. The risk of terrorism is huge, as there is a threat of possible terrorist attacks all over the world. Likewise, the degree of risk from making hasty decisions is increasing, especially when such decisions are made by important world leaders. Leading world powers are now locking horns. In the background of all of this we may find economic and political interests intertwined.

Great Britain wants an alliance with the United States. Great Britain wants to have a leading role in international relations. The USA would like the same thing too. It is a big unknown what this alliance will look like. But the background of the alliance of Great Britain and the United States is marked by strong egotistical interests.

America, Russia and Europe have their own financial interests. The borders of political activity and interests have been delineated. Turkey has an interest in the Middle East. The interests of Saudi Arabia and Iran are very complex. The interests of all are the same, and those are oil and gas, and that is profit.

The European Union guarantees development and peace. However, this principle can be very easily disrupted because of the creeping population movements, as well as some political aspirations for state border changes, which could fundamentally shake and change Europe. Not only its development, but also its peace. The Balkans are entering a critical period of conflicts. Europe is entering a chaotic and turbulent period. Long shadows from the dusk are rising over Europe. The rest of the world will not escape these long dark shadows from the dusk. Crises are multiplied, inequalities are increasingly pronounced worldwide, and armed conflicts pose the gravest danger. Sabre rattling is heard stronger and stronger. The war trumpets have sounded. A time of great change in economics, society and politics is coming. The whole world is going through the times of turmoil.